

канців і не тільки людей—в правому од виїзду будинкові внизу свинюшник.

Кутова вежа, що її облуплений низ та контрфорси свідчать за себе литовського часу цеглою, зазнала метаморфоз. Після 1672 року турки переробили її на мечет, а коли в кінці XVIII ст. вступило сюди російське військо—з мечету зроблено церкву, а тепер це клуб хмільницьких піонерів.

У місті є цікава будова старої кам'яної синагоги.

На міському православному кладовищі заховалися дуже цікаві дерев'яні надгробки.

Старі будови Хмільницького замку я зафотографувала і негативи зберігає К.У.М. (Каб. укр. мист.).

АРХЕОЛОГІЧНА ЗГАДКА

(про київські скарби, що їх знайдено р. 1898—1899)

Сергій Рклицький

I

Усі щирі прихильники того, щоб наші наукові цінності зосереджені були на терені України, з великою утіхою прочитали уміщену в ч. 136 (неділя 15-го червня 1930 р.) „Пролетарської Правди“ статтю про „Обмін науковими цінностями між УСРР й РСФРР“. Політиці зажерливого царату покладено край і віднині замість свідомого планового винищування історичних скарбів культурно-національного значіння на користь „столиці-центра“ стає уважне, за певним добором вилучення їх із різних сховищ Ленінграду—Москви.

Це правдиве вирішення Паритетної комісії ЦВК СРР любовного, братерського розмежування наших скарбів минулого треба вітати. І за всяку ціну допомагати якнайточніш і якнайповніш їх виявляти, відшукувати, визначати скрізь, де вони розкидані.

І в цих рядках ми хочемо згадати за один виключного значіння наш, київський, скарб. Згадка ця буде одночасно й запитанням про долю цього скарбу: де він? В Ермітажі? У Державно-історичному музеї? У нас у Лаврському заповідникові чи в музеї ім. Шевченка частково? Зрадниця-пам'ять не дає нам повної відповіді щодо його долі. Припустімо, що він розпорошений, певне зник значною мірою, втрачений.

Тим вчасніша буде наша за нього згадка. А коли він уже виходить до тої, як каже зазначена стаття, „чимало

систематизованої нумізматичної колекції, що її мають нам виділяти Ермітаж, музей образотворчих мистецтв у Москві, Державно-історичний музей, то не пошкодить і коротенько нагадати про нього: свого часу писала за нього вся Європа. Тепер забули. Час достатній—32 роки! Як і про скарб Перещепинський, хоч, звісно, слави цього останнього він не покриває.

II

26-го листопада 1898 року у Києві, як ремонтвано велику Лаврську церкву, коли замість дерев'яної підлоги на хорах настилали кам'яну, найдено в ніші аж п'ятеро посудин (чотири олів'яні, п'ята діжечка) повнісіньких золотих та срібних грошей, медалей, личманів. Спеціальна комісія в складі професорів П. О. Лашкарева, М. І. Петрова, В. З. Завітневича, урядовця від ген.-губернатора О. Х. Новицького, польського нумізмата Віттіга, працюючи протягом трьох днів, виявила таке; скарб складається з 6.184 золотих монет та медалей завважки разом 1 пуд 26 фунтів 50 золотників та 9.895 монет срібних вагою 16 пудів 27³/₄ фунт. Місцеві нумізмати визначили тоді ж і вартість знайденого скарбу—вона коливалася між 200.000—300.000 карбованців. Наукова вартість його теж не абияка. Чи не за найкоштовніші речі треба вважати: 1) великий золотий медальйон імператорів Східньої римської імперії Констанція та Констанса (337—350 рр.), вибитий в м. Антіохії, 2) великого золотого медаля князя Костянтина Костянтиновича Острозького, доти зовсім незнана нумізматам, 3) величезного, теж золотого, медаля, завважки близько 100 червінців, короля польського Сігізмунда III-го, що його, як гадають польські нумізмати, вибито на спогад про відсіч туркам під Хотином (датовано її роком 1621). Монет Московії не багато, але вони дуже рідкі. Михайла Хв.—два золоті, Олексія—теж два, Софії—один, Івана та Петра—теж один, як і Петра I один на 10 червінців. Так званих „сфімків“, себто західньо-європейських талярів карбування Московської монетарні—232 XVII століття. Скрізно ланкою йдуть у цьому скарбі польські монети й медалі, переважно золоті Ст. Баторія аж до Яна Собеського. Тут були великі донативи Ст. Баторія та Сігізмунда III, коронаційні червінці (Яна Казіміра—два). Були приватні родинні личмани князів Радзівілів, близько 10 медальйонів та личманів західньо-європейського походження з виображеннями сакральними (хрищення, святами богородиці, Христа). Решта скарбу—монети турецько-татарські (почасти) або західньо-європейські вв. XV—XVII. За виїнятком Англії монетами цими репрезентовано всі західні дер-

жави за тих часів: Австро-Угорщину, міста Німецької Спілки, Бельгію, міста Ганзейської Спілки, Прусію, Данію, Швецію з талярами Риги, Ревеля, Нарви, Італію, Венецію, Іспанію, Португалію, Швейцарію, Францію¹⁾.

На провесні року 1899-го міністерство двору відрядило до Лаври, як можна простежити за часописними даними того часу, відомого нумізмата, доглядача-охоронця нумізматичного відділу Ермітажу, О. К. Марцова. Вартість скарбу певно в частині інтересній Ермітажеві, урахував він в 65.000 крб., яку й запропонував соборові лаврських ченців від імені Ермітажу. Але покупці закордонних держав пропонували куди більшу суму. Тоді собор вирішив вдатись у цій справі до синоду: як той звелить, так і буде. І у Києві пішли чутки, що синод на цю пропозицію пристав.

Яка дальша доля цього найціннішого й найцікавішого на території Києва скарбу—журнали київські мовчать. По газетах ми тепер не мали часу розшукувати. Цікаво було б, до речі, дізнатись і про долю другого скарбу наступного року—1899-го 26-го серпня, в садибі Л. І. Бродського на Катерининській вулиці знайдено: 1) дві золоті гривні—більшу вагою в 141 г, (33 зол.), меншу—в 95 г (22½ золотн.), 2) три золоті обручки, 3) 12 візантійських золотих монет X—XI ст. Оглянувши цей скарб, проф. В. Антонович визнав його за „знаменитий, великого історичного значіння“, бо гривень саме таких він ніде не бачив, хоч літопис наш і згадує за них, а на Волині, додає професор, ніби й знаходили такі гривні, але він їх не бачив, побачив їх уперше тут і перевірів їхню вагу. Цю схованку він ладен ув'язати або з походом короля польського Болеслава II-го на Київ (1077), або з якимсь із численних половецьких наскоків. „Киевская Старина“, що з неї ми взяли цю замітку (кн. X, р. 1899), про дальшу долю цього скарбу жадної звістки не дає.

Взагалі що більше цій величезній ваги справі присвячено буде в місцевій пресі згадок, споминів, обміну думками, тим краще, повніше й точніше її буде вирішено на користь нашій культурі й науці.

---

¹⁾ Н. Петров „Археологическая находка на хорах в великой церкви Киевопечерской Лавры“. Тр. К. Дух. Акад. р. 1899, ч. VI, стор. 176—195.